

	SOSYOLOJİK DÜŞÜN ISSN: e-ISSN: 2587-2699
	Yıl : 8 Cilt: 8 Sayı : 1 Mart 2023 Yayın Geliş Tarihi: 17.01.2023 Yayına Kabul Tarihi: 20.03.2023 DOI Numarası: https://doi.org/10.37991/sosdus.1238240 Makale Türü: Araştırma Makalesi/ Research Article Atıf/Citation: Alpdoğan, F. F. (2023). Tarihsel Açından Alevi Sünni Ayrılması. Sosyolojik Düşün, 8 (1), 101-124.

TARİHSEL AÇIDAN ALEVI SÜNNİ AYRILMASI

Osman CANPOLAT*

Öz

Amaç: Bu çalışmada Aleviliğin Sünnilik ayrışmasının tarihsel açıdan incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem: Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinde doküman araştırılması ve incelenmesi tekniği kullanılmıştır.

Bulgular: Geçmiş dönemlerde Alevi ve Sünniler arasındaki ilişkiler kati sınırlarla farklılık gösterse de günümüzde Alevi – Sünni arasındaki farklılığın geçmişe nazaran azaldığı görülmektedir. Aleviler ve Sünniler hem yaşam tarzları hem de inanış biçimleri açısından sosyal-kültürel olarak birbirinden ayrılmaktadırlar.

Sonuç: Alevilik ve Sünnilik ayrışması tarih boyunca Anadolu topraklarında kendini göstermiş olsa da günümüzde söz konusu ayrışma toplumsallıktan çıkarak daha aza indirgenmiştir.

Özgünlük: Alevilik – Sünnilik ayrışması ile ilgili derinlemesine literatür taraması yapılarak gerçekleştirilen araştırma, tarihsel perspektiften söz konusu ayrışmayı ortaya koyması açısından araştırmacılara ve okuyuculara katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Sünnilik, Alevi Sünni Ayrışması

THE HISTORICAL SEPARATION OF ALAVI-SUNNI

Abstract

Purpose: In this study, it is aimed to examine the separation of Alevism from Sunnism from a historical perspective.

Method: In the research, document search and examination technique, which is one of the qualitative research methods, was used.

Findings: Although the relations between Alawites and Sunnis differed in strict limits in the past, today it is seen that the difference between Alawites and Sunnis has decreased compared to the past. Alevis and Sunnis are socially-culturally separated from each other in terms of their lifestyles and beliefs.

Implications: Although the separation of Alevism and Sunnism has manifested itself in the Anatolian lands throughout history, today this separation has been reduced to a lesser extent by leaving the community.

Originality: It is expected that the research carried out on the structures of in-depth literature review on the Alevism - Sunnism separation will contribute to researchers and readers in terms of revealing the said separation from a historical perspective.

Keywords: Alevism, Sunnism, Alevi-Sunni Segregation.

1. GİRİŞ

Toplum içerisinde renk, dil, ırk ve inanış olarak farklı yapıda olan insanların var olması normal bir durumdur. İnanış olarak Alevi ve Sünnilerin yoğun yaşadığı Anadolu topraklarında kültürel olarak en fazla problem yaşandığı dönem, Osmanlı ile Safevi devletleri arasındaki yaşanan sorunların olduğu dönemdir. Bu dönemde bahsi geçen iki devletin arasındaki ilişkilerin olumlu gelişme göstermemesi söz konusu durumun sebebi olarak gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra ilan edilen Cumhuriyet dönemi ile birlikte de Alevi ve Sünniler arasındaki ilişkiler farklı olaylarla olumsuz etkilenmiştir. Günümüzde ise Alevi ve Sünniler gerek inanış gerekse kültürel olarak daha pozitif ilişkiler içerisinde olduklarını söylemek mümkündür.

Alevi ve Sünniler arasındaki toplumsal farklılaşmanın gerek olumlu gerekse olumsuz birtakım neticeleri olmuştur. Aleviler bu süreçte hür olarak kendilerini ifade etme olanaklarından mahrum kalmışlar ve bu sebeple kendi benliklerini ön plana çıkaramamışlardır. Geçmiş dönemde Sünnilerin Aleviler üzerinde kısmen de olsa etkisi olmuştur. Ancak günümüzde Aleviler de kendilerini geçmişe nazaran daha iyi ifade etme olanakları bulabilmekte ve kendi kimliklerini ön plana çıkarabilmektedirler.

2. ALEVİLİĞİN TANIMI VE TARİHÇESİ

Her mezhep, tarikat ya da meşrep bir din yorumudur ve her din yorumunun şekillendiği, şekillenmeye devam edegeldiği tarihsel sosyolojik havzaları bulunmaktadır. Hemen hemen her mezhebin teolojik yapısı oldukça karmaşık ve kompleks desenleri bünyesinde ihtiva etmektedir. Haliyle söz konusu teolojik yapının ve tecrübelerinin sosyal bilimler bağlamında anlamlandırma ve yorumlama çabası, kapsamlı ve objektif metotların önemini arttırmaktadır.

Biz, Aleviliği anlamak ve yorumlamak için bu kavrama yüklenen manaları ele alarak konuya başlamak istedik. Objektif bir metot olması adına Aleviliğe, “içeriden”, Alevilerce yüklenen manalara yer vererek bir girizgâh yaptıktan sonra bilimsel anlamda kabul edilen diğer kaynaklardaki tanımlara başvurarak karşılaştırmalı tartışma yöntemine başvurduk.

Alevi yazarlardan Ali Yaman Aleviliğin tanımını eserinde aktarırken sözlük anlamını vermekte ve Aleviliğin karmaşık yapısına değinmek için dünyanın her yerinde yaşayan Aleviler adına ortak bir tanımdan bahsetmenin pek de mümkün olmadığını vurgulamaktadır (Yaman, 1998, s.14). Bir başka Alevi yazar Rıza Yürükoğlu ise aynı şekilde tek bir Alevi kavramından bahsedilmeyeceğini dile getirerek kendine göre bir Alevi tanımlaması yapmaktadır. “Alevilik, Şii görüşlerin Batınilikle yoğurulmasıyla ortaya çıkmış, asıl olarak Bektaşilik

tarafından temsil edilen, İnaşaşeriyye mezhebine bağlı bir mistik düşünce ve inanç sistemidir.” (Yürükoğlu, 1990, s.175). Cemal Şener ise eserinde “Alevi Kimdir?” diye sorar ve cevaben “Alevi olmak insan olmaktır.” der (Şener, 1996, s.132). Rıza Yıldırım ise mevcut Alevi tanımlamalarının tarihsel süreçten kopuk dini- toplumsal hadiselerden bağımsız öznel tanımlamalar olduğunu söyleyerek ortak tanımın mevcut olmadığını belirtmektedir (Yıldırım, 2018, s.33).

Sözlükte “Ali’ye mensup” anlamına gelen kelimenin çoğul şekli “Aleviyye” ve “Aleviyyün'dur”. Alevi terimi İslam kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler manasında kullanıldığı gibi, siyasi, tasavvufi ve itikadi anlamda Ali ve taraftarlarını takip edenler anlamında da kullanılmıştır. Nitekim Hz. Ali soyundan, oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanefiyye, Ömer ve Abbas vasıtasıyla gelenlere Alevi denilmiştir.” (Ocak, 1989, s.368).

Alevilik Arapça’da, “Ali’ye mensup”, “Ali’ye ait” anlamlarına gelmekte, İslam tarihi ve tasavvuf edebiyatında ise, “Hz. Ali’yi sevmek, saymak ve her hususta ona bağlı olmak “anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bakımdan Ali’yi seven, sayan ve ona bağlı olan herkese “Alevi” denir.” (Fiğlalı, 2006, s.5).

Bir tanım karşılaştırması yapılacak olursa Alevi yazarlar Alevi teriminin daha çok mistik yönünü ve insan sevgisini ön plana çıkarmaktadır. Diğer eserlerden alınan tanımlarda ise Hz. Ali taraftarlığı vurgusu yapılarak genel çerçevede siyasi bir tanım verilmektedir. Hemen hemen her kaynakta Alevi terimi bu şekilde tanımlanmaktadır.

632 senesinde Hz. Peygamber’in vefatıyla başlayan hilafet tarihi incelendiğinde ilk halife seçiminden itibaren bir anlaşmazlığa düşüldüğü fakat en yoğun siyasi çatışmaların üçüncü halife olan Hz. Osman’ın 656 yılında öldürülmesiyle birlikte başladığı, akabinde ise bu dönemlerde Hz. Ali’nin hilafete gelmesini isteyen

tarafhtarlarına “el-Aleviyye” veya “Şia’tü Ali” (Ali’ye bağılı olanlar, Ali tarafhtarları) isimlendirmesinin kullanıldığı görölür (Ocak, 1989, s.369).

Alevilik kavramına yüklenen manaları verdikten sonra ilgili manalara temel oluşturan tarihsel ve sosyolojik birikimleri göz önüne almak mukayeseler açısından yerinde olacaktır. Nitekim daha önce de değindiğimiz üzere birer din yorumu olan dini oluşumları objektif metotlarla teolojik yapıları üzerine tartışabilmenin imkânı bu şekilde mümkün olabilir. O halde şimdi Aleviliğın tarihsel sürecini inceleyebiliriz.

Oldukça değışken coğrafya ve iklim kuşaklarında yaşayan Türkler, tarihleri boyunca Gök Tanrı, Budizm, Maniheizm, Nesturi Hıristiyanlık, Musevilik ve İslam gibi birçok dini inanişı kabul ve tecrübe etmişlerdir. Bununla birlikte İslam öncesi Türk dinleri söz konusu olduğunda karşımıza çıkan ilk kavram Şamanizm’dir (Güngör, 2010, s.1). Şamanizm’in uzun yıllar boyunca Türklerin İslamiyet’e girmezden evvelki dini olduğu görüşü yaygınlık kazanmış, fakat sonrasında yapılan detaylı araştırmalarda Şamanizm’in bir din olmadığı, o dönemde yalnızca Orta Asya’da inanılan bir büyü sistemi olduğu anlaşılmaktadır (Bozkuş, 2010, s.82).

Ocak’ın farklı kaynaklardan araştıracak verdiği bilgiler neticesinde Orta Asya’da yaşayan eski Türk topluluklarının inandıkları dinin Atalar kültü, Tabiat kültleri ve Gök Tanrı kültü olmak üzere üçlü ve girift bir din anlayışından ibaret olduğu söylenebilir. Bunun en bariz göstergesi de Türklerden günümüze ulaşan ve en eski yazılı belge niteliğinde olan Orhun Abideleridir (Ocak, 2018, s.61).

Türkler tarihleri boyunca yukarıda bahsettiğimiz inançlardan etkilenmişler ve bunun devamında da son olarak İslam’a intisap etmişlerdir. İslam öncesi dönemde Gök tanrı inancına sahip olmaları, onların İslam’ı daha kolay

benimseyip özümsemelerine kolaylık sağlamıştır. Bununla birlikte Müslüman Araplarla girdikleri ilk ilişkilerin mahiyetini de göz ardı etmemek gerekmektedir.

Türkler ve Müslüman Araplar ilk defa Hz. Ömer (634-644) öncülüğünde yapılan fetihlerde karşılaşmış ve Müslüman Arapların karşı safında yer almışlardır. Devamında iktidara geçen Emevi Devleti (661- 750) bazı hükümdarları fethedilen topraklarda Arap olmayan halka birtakım olumsuz davranışlar sergileyerek onları Arap ırkından aşağı görmüş ve bu durum o topraklarda yaşayan halkların İslamiyet'e girmesini bir süreliğine geciktirmiştir (Üzüm, 2017, s.15). Bu bilgidен anlaşılıyor ki İslam gibi merhamet, hoşgörü, sevgi ve saygının hâkim olduğu bir dine mensup milletlerde yönetenler zaman zaman hırslarına yenik düşerek ötekileştirici politikalara gitmişlerdir.

Bu aşamada Türk-Emevi ilişkilerinin başlangıç dönemini biraz daha detaylandırmak Türklerin İslam'la nasıl tanıştığını daha iyi anlamlandırmak adına uygun olacaktır; Türkler ve Araplar çoğunlukla savaş meydanlarında karşılaşmışlardır. Müslüman Araplar Türklerin yurdu olan yerleri fethederek onları baskı ile hakimiyet altında tutmaya çalışmışlardır. Emeviler'in takip ettiği ırkçı politikalar neticesinde Türkler ikinci sınıf vatandaş muamelesine maruz kalmış ve bu durum onların İslam'a karşı mesafeli olmalarına sebep olmuştur. Emeviler yalnızca Türklerle karşı değil Ehl-i Beyt'e karşı da bu tutumu sergilemişlerdir. Bu durumdan faydalanmasını bilen Abbasiler, Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerleri kendilerine üs seçerek faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu baskı ve dışlanışlık iç isyanlara sebebiyet vermiştir. Emeviler'i yıkılışa götüren Ebu Müslim isyanı (750-751) bu baskılardan bunalan Türklerin destek verdikleri bir isyandır (Bulut, 2010, s.67).

Abbasiler (750- 1258), Emevi Devletine son verip iktidarı ele geçirince ilk olarak yeni fetihlere başlamışlar, sonrasında son din olan İslam'ı yaymak adına tebliğ faaliyetlerine önem vermişlerdir. Zaten Emeviler'in tarafgir tutumlarından

bunalan Türkler, Abbasilerde aynı dışlamacı tavırla karşılaşmayınca Araplarla yakınlaşma içerisine girmişler ve Araplar ile Çinliler arasında meydana gelen Talas Savaşında (751) Türklerin bir kısmı Müslümanların yanında yer almış ve böylece Araplar ile Türkler arasındaki soğukluk erimiştir. Türklerin büyük topluluklar halinde İslamiyet'e girmelerinin bu dönemde olması bir rastlantı değildir (Üzüm, 2017, s.16).

Tarihsel sürecin kronolojik akışına devam etmeden önce burada bazı hususlara dikkat çekmek gerekmektedir. Türkler İslam inancını kabul etmeden önce başka bir inanç sistemine tâbiydiler ve bu inanç sistemi de birçok din ile etkileşim içerisindedir. İslamiyet ile tanıştıkları ve bu dine intisap ettikleri süreç için, bir anda bütün eski inanç ve ritüellerini bırakıp tamamen İslam'ın emir ve buyruklarına uyduklarını söylemek mümkün değildir. Göçebe yaşayan savaşçı bir topluluktan böyle bir şey beklemek zaten muhaldir. Dolayısıyla Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle, yeni inançlarına eski inançlarının dini ve kültürel desenlerini taşıyarak kendilerine özgü bir İslam anlayışı oluşturdukları anlaşılmaktadır. Benzer bir sosyo-teolojik gerçekliği ele alarak Aleviliği değerlendiren İlyas Üzüm'e göre; Türklerin eski inançlarının dini ve kültürel izlerinden bağımsız Müslümanlaşması mümkün olmamıştır.

Buraya kadar aktarılan tarihî, dinî ve sosyal gelişmeleri bütüncül bir perspektiften hareketle analize tabi tutarsak; siyasi ve askeri anlamda, Emeviler'in karşıt kutbunda yer alan, dini kültürel bağlamda Emeviler tarafından ötekileştirilen Türklerin daha sonra Abbasiler ile devlet görevlerini müşterek olarak paylaşmaya başladıklarını görmekteyiz. Emeviler'in etno-sentrik politikalarında peygamber soyu olan Ehl-i Beyt'in de dışlandığı, yapılan aynı muamelelerden Türklerin etkilendikleri ve neticede Ehl-i Beyt'i kendilerine yakın gördükleri kaynaklarda aktarılmaktadır. Abbasiler döneminde ise Türklerin İslam'a intisaplarıyla birlikte bu Ehl-i Beyt hassasiyetinin devam ettiği de birçok

kaynakta yer almaktadır. Türklerin, ezilen ve haksızlığa uğrayan halkların yanında olmaları ve onların savunuculuğunu yapmaları zaten olağan bir durumun sonucu olabilmektedir. Zaten kaynaklarda bahsedildiği üzere Türklerin İslamlaşmasındaki en büyük etkenler arasında Emevi buhranı ve bunun tabii sonucu olarak Ehl-i Beyt taraftarlığı gösterilebilir (Bulut, 2021, s.56). Emevi karşıtlığı üzerinden İslamlaşan Türklerin İslamlaşma süreçlerinin tek düze bir şekilde olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. İslamlaşmanın yoğunluğu şehirli, göçebe ya da yarı göçebe olmakla doğru orantılı olduğu gibi, Türk- Arap, Türk- Fars ilişkileri de burada belirleyici olmuştur. Buna ek olarak Müslümanlığın göçebe Türkmenlerce kabul edilip yayılması inişli çıkışlı münasebetler içine girdikleri Araplar aracılığıyla değil de önemli bir kısmı mistisizm yorumunun ağır bastığı İran kanalıyla olduğu söylenebilir (Ocak, 2018, s.61).

Türklerin Araplar ile ilk temasları İslamiyet'ten öncesine dayanmaktadır. Sasani İmparatorluğu (226- 651) döneminde orduda sayıca fazla Türkün yer aldığı bilinmektedir (Yıldız, 2003, s.20). Ayrıca Türklerin İslam'la ilk tanışmalarında önemli bir payı bulunan Samani Devletinin (819- 1005) ordusunda da çok sayıda Türk asker mevcuttur (Usta, 2009, s.36).İslam'a ait birçok kelimenin Türkler arasındaki kullanımının Farsça olması belki de bundan kaynaklıdır. Kuran-ı Kerim'de geçtiği haliyle salat demek yerine "namaz" kelimesinin kullanılması, yine oruç, abdest, peygamber gibi Farsça terimlerin tercih edilmesi etkileşimin ne denli yoğun olduğunu göstermektedir. Dahası 16. yüzyılda İran'da kurulan Safevi Devletinin Şiiliğin savunucusu olması Türklerin de onlardan etkilenmesine sebebiyet vermiştir.

Burada karşımıza çıkan kavramlardan biri "Türkmen" tanımlamasıdır. Bu göçebe olan Müslüman Türklere verilen bir isimdir. Bu terim göçebe Müslüman Türkleri bir taraftan yerleşik Türklerden bir yandan da göçebe ama Müslümanlığı kabul etmemiş Türklerden ayıran bir deyim olmuştur." (Fıglalı, 2006, s.70-71).

Göçebelik ise kendine özgü yaşam tarzı olup yazın yaylalarda kışın ise kışlaklarda yaşayan kişilerdir. Oğuzlarda bunlara Türkmen denmektedir (Bulut, 2021, s.89).

Bir başka kaynaktan edinilen bilgiye göre şehir merkezinden uzak uçlarda yaşayan Türkmenler merkezde yaşamlarını idame ettiren Türklere göre savaşçı özellikleri daha ağır basmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak kitabi/geleneksel İslam'dan uzak ve Alevi-batını eğilimli gayri Sünni derviş babalarının tesiri altında kalmaları daha kolay oluyordu. Konargöçer Türkmenler Ehl-i Sünnet inanç ve görüşlerini savunan ve uygulayan dervişlere, yerleşik hayat yaşayan Türklere kadar ilgi duymuyorlardı, bu dervişlerde genellikle şehirde yaşayan halkla daha yakın temas kurabiliyordu. Bu durum gösteriyor ki doğal bir sonuç olarak Sünnilik şehirde yaşayanların arasında yayılırken Alevilik ise kırsal kesim halkı arasında yayılmaktadır (Yaman, 1998, s.39-41).

Bu durumu yorumlamak gerekirse çadırlarda yaşayıp sürekli yer değiştirmek zorunda kalan savaşçı bir toplumun, yerleşik düzeni olan ve şehir şartlarında yaşayan kitabi İslam'ı öğrenebileceği kurumlarda okuyan bir insanla karşılaştırmak bizi hataya düşürebilir. İkisinin inanç ve ibadetlerindeki fark bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Biri doğru bilgiyi kaynaklardan bizzat öğrenirken diğeri belki din ile yakından ilgisi olmayan eski inanışlardan kalma fakat din ile özdeşleştirmeye çalıştığı ritüellerle yaşamını sürdürecektir ve kendisini bu inanışların öncüsü olan gayri Sünni dervişlerin müridi olarak görecektir. Hal böyle olunca o dervişler ne yaparsa ne derse onun için birincil kıstas olacak, isyan hareketi başlatılacak olursa gözü kapalı katılacaktır.

3. TASAVVUF VE TARİKATLARIN TÜRKLERİN İSLAMLAŞMA SÜRECİNDEKİ ETKİSİ

İslam Türkler arasında yayılmaya başladıktan itibaren kendisini iki şekilde göstermekteydi: İki Sünni İslam'dır, genelde yerleşik Türklerin İslam'ıdır, diğeri ise gayri Sünni İslam'dır, okuma yazma dahi bilmeyen göçebe Türkmenlerin

bağlı buldukları İslam anlayışıdır. Bu İslam anlayışı şifahidir, şer'i emirler yoktur ve eski ritüeller, kültürler ve evliya kültü vardır. Bu anlayışın tarihteki en önemli siması ise Ahmed Yesevi'dir (ö.562/1166). Aslında Yesevi, iyi eğitim almış bir İslam alimidir. Ancak o, göçebe toplulukları muhatap aldığı için sözlü bir İslami anlayışı temsil etmektedir (Eraslan, 1989, s.159). Devamında gelen süreçte göçebe İslam'ın uzantısı günümüzdeki Alevilik-Bektaşilik olacaktır (Ocak, 2019, s.41-50).

“Ahmet Yesevi'ye nispetle anılan yapı Yeseviliktir. 13. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'ya ulaşan Yesevi geleneği, başında Hacı Bektaş Veli'nin bulunduğu Haydarilik tarafından eritilmiştir. Zikirleri kadınlı erkekli yapan Yesevi geleneğinde Ahmet Yesevi'nin “Hikmet” adı verilen şiirleri büyük bir coşkuyla okunmaktadır. Ahmed Yesevi, bugün Alevilerinde büyük bir saygıyla andığı bir şahsiyettir.” (Üzüm, 2017, s.23-25). Devamında daha birçok tarikat bazlı oluşum kendini göstermiştir Bunların arasında Anadolu Türkmenlerini en çok etkisi altına alanlar arasında Vefailik, Kalenderilik, Haydarilik gelmektedir.

Vefailik tarikatı Anadolu'daki göçebe Türkmenlerin intisap ettiği oluşumlardan biridir. 13.yüzyılda Anadolu'nun büyük bir kısmını etkisi altına alan Baba İlyas (ö.637/1240) ve halifesi Baba İshak (ö.637/1240) tarafından savunuculuğu yapılmaktadır. Kalenderilik ve Haydarilik ise birçok tarikat gibi kökeni mistisizme dayanan yapılanmalardır. Bu tarikatların ortak noktası ibadetler konusunda rahat tavır sergilemeleri ve işin dua kısmına yönelmeleri olmuştur. Zaten doğuşları itibarıyla halk tasavvuf anlayışına uygundur. Neticede o dönemde Anadolu'daki tabloya bakmak gerekirse; Türkmenlerin bazısı kendi halinde sahip olduğu inanç sistemiyle yaşamını sürdürürken bazısı da bu tarikatlar ile yakın ilişki kurarak bu şekilde yaşamlarını idame ettirmişlerdir (Üzüm, 2017, s.23-28). 12.yüzyıl sonu ve 13.yüzyılın başından itibaren Vefailik tarikatının muhtelif kolları Anadolu'ya yayılma imkânı bulmuş ve sonraki zamanlarda Kızılbaşların

ana damarını temsil eden gruplardan birine dönüşmüşlerdir (Karakaya, 2015, s.189-190).

Yeni toplulukların oluşmaya başladığı bir yerde bu tarz grupların ve oluşumların olmaması zaten güçtür. Kendileriyle beraber getirdikleri inanç sistemlerine birde yerleştikleri topraklarda mevcut olan inanışları ekleyerek sentez bir din anlayışı oluşturmak göçebe toplumların doğasında vardır. Zaten yerleşik bir düzene de sahip olmadıklarından şeyhleri, önderleri uğruna her türlü fedakarlığa da hazır vaziyette olmaları daha doğal bir durum değildir. Anadolu'da meydana gelen isyanların zaten birçoğunun kitlesel olmasının sebebi buradan kaynaklıdır. Şeyh merkezli din anlayışı onları olayları tam idrak etmeden bile söylenilene yapmaya doğru itmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz bu sufi oluşumlu çevrelerin temsil ettiği gayri Sünni İslam anlayışı, 16.yüzyılda Bektaşilik şeklinde son şeklini almış oldu. Ocak'ın deyimiyle Bektaşilik "gayri Sünni İslam yorumunun klasik sufi kalıplar içinde organize olmuş biçimi" olarak tanımlanabilir. Birde Bektaşiliğin dışında kalan Türkmenler oldu ki onlarda o dönemlerde yayılan Safevi Devletinin güttüğü propagandaya uyarak İmamiyye Şia'sına yakın bir din anlayışı benimsemiş oldular (Ocak,2019, s.54).

Yukarıdaki paragraflardan anlaşılacağı üzere Anadolu'ya gelen konargöçer Türkmenler beraberinde bu mistik oluşumları da taşımışlardır. Bu oluşumlar zaten onların din anlayışlarıyla birebir uyuşmaktadır. Bu karmaşık din anlayışları tarihi çözümleyip anlamamızda epey bir sorun teşkil etmektedir. Bu taşınmaların ve dinsel aşınmaların ardından artık kendi aralarında örgütlenmeler oluşmakta ve memnuniyetsizlikler çeşitli sebeplerden dolayı baş göstermekle birlikte bir takım isyan hareketleri Anadolu'da ortaya çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti birçok ayaklanmalarla baş etmek durumunda kalmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise hiç şüphesiz Babailer İsyanıdır (1240).

4. TARİHSEL AÇIDAN ALEVİ-SÜNNİ AYRIŞMASI

Erdebil tekkesine girerek kendini adayan Türk halklarının neredeyse tamamı Moğollardan kaçıp kurtulmaya çalışan ve İslam ile ilk kez karşılaşan Türkmenlerdir. Bu Türkmenler Erdebil Tekkesini kendilerine sığınak olarak seçerek burada gruplaşmaktadır. Aynı zamanda Şah İsmail'in (1501-1524) çağrısına kulak vererek Şiiliğe kaymaya başlamaktadırlar. Sünni karakterde ortaya çıkan Erdebil Tekkesi zaman içerisinde başa geçen yöneticilerden kaynaklı olarak Türk oluşumlu bir Şii Devletine dönüşmeye başlamaktadır. Kızılbaş isimlendirmesi Şeyh Haydar (ö.1488) döneminden itibaren Erdebil tekkesine bağlı bir hareket olan Safevi hareketine taraftar olan Türkler için kullanılmaktadır. Böylece Sünni menşeli Erdebil tekkesi Şii anlayışı benimseyerek Türk Şii devletine dönüşmektedir (Onat, 2019, s.562-563).

Kızılbaş isimlendirmesi zaman içerisinde Safevilerin oluşturduğu Safeviyye tarikatı ile özdeşleşmektedir. Kızılbaş ismi ilk ortaya atıldığı dönem Şeyh Haydar dönemine rastlamaktadır. Fakat Şiiliğe temayül ise Haydar'ın babası Şeyh Cüneyd (ö.1460) zamanında başlamış ve oğlu Şeyh Haydar ile devam etmektedir. Kızılbaş isminin Şeyh Haydar döneminde ortaya çıkması ise şu şekilde gerçekleşmiştir ki; Şeyh Haydar kendisini destekleyen taraftar kitlesine her bir dilimi bir imamı temsil eden on iki dilimli kızılbaş giyilmesini emretmiş ve bunu giyenler Kızılbaş olarak anılmışlardır (Üzüm, 2019, s.45-49).

Şeyh Haydar'ın öldürülmesiyle birlikte oğlu Şeyh İsmail yaşı küçük olmasına ve abisi olmasına rağmen başa geçmiştir. İsmail önce Safevi Devletini kurmuş ve kendisini şah ilan etmiştir, ayrıca başa geçtikten sonra epey önemli değişiklikler yapmış ve bu değişimler müritleri tarafından da kabul görmüştür. Zaten koşulsuz şartsız kabul etmek o şartlar içerisinde Türkmenlerin en önemli özelliklerinden biri sayılabilir. Şah İsmail'in bu harekette başarılı olmasının iki sebebi olduğu kaynaklarda geçmektedir. İlki; Fatih Sultan Mehmet'ten beri

süregelen, konargöçer Türkmenlerin toprağa yerleştirilerek vergiye bağlanmasıdır. Diğerisi ise mehdi inancıyla yaşayan bu topluluğun Şah İsmail'i bu konuma yerleştirmesidir (Ocak, 2000, s.148). Rıza Yıldırım ise Kızılbaşların gözünden Şah İsmail'i anlattığı çalışmasında; Kızılbaşların Şah İsmail'i Tanrı, Peygamber yahut mehdi olarak görmediklerini, onu on ikinci imam zuhur edene kadar ortaya çıkmış bir kahraman olarak gördüklerini elimize ulaşan Kızılbaş kaynaklarıyla destekleyerek söylemektedir (Yıldırım, 2012, s.89).

Tahmin edilebilir ki Şah İsmail başa geçtiği dönemde Osmanlı Devleti ile arasında müspet ilişkiler geliştiği söylenemez. Şah İsmail taraftarı olan Kızılbaş Türkmenler Osmanlı devletine karşı sürekli bir isyan faaliyetinde bulunmaya devam etmekte idi. Şah Kulu (1511) ve Nur Halife (1515) isyanları Kızılbaşların Osmanlı Devleti'ne karşı çıkardığı isyanlardan bazısını oluşturmaktadır. Bu isyanların sebep olduğu en önemli olay ise; o dönemde Osmanlı Devleti'nin başında bulunan Yavuz Sultan Selim ve Safevilerin lideri Şah İsmail'in mücadelesi iktidar çatışması iken mücadelenin seyri bir anda Sünnilik- Şiiilik çatışmasına dönmektedir. Yavuz ve Şah İsmail arasında tarihe damga vuran Çaldıran Savaşı (1514) gerçekleşmekte fakat bu savaş gerçekleşmeden evvel Yavuz Sultan Selim taraftar toplamak adına çeşitli fetvalar yayınlayarak savaşı dini bir zemine taşımaktadır. Bu savaşın sonucunda Şah İsmail kaçarak kendini kurtarmakta ve Anadolu'da kalan birçok Safevi taraftarı olan Kızılbaşlardan bazıları Bektaşî tekkelerine sığınmakta ve yaşamlarını güçlkle sürdürmektedirler. Safevilerin iktidarı altındaki bölgeler ise Şiileştirilmişlerdir (Onat, 2019, s.61). Bu savaş etkisi ve kını yüzyıllar süren bir kimlik savaşının fitillerini tamamen ateşlemektedir.

Çaldıran savaşına kadar batını- Şii anlayışı benimseyen İrân'da bulunan Kızılbaşlar, Şii ulemanın ve başa geçen Şah'ın da etkisiyle On İki İmam Şiiliğini benimsemişlerdir (Üzüm, 2017, s.52).

“1501 yılının başında krallık tacını giymiş olan Şah İsmail, İsnâaşeriyye'yi devletin resmi mezhebi ilan etmiştir.” (Uyar, 1999, s.121). “Ülkedeki hutbelerin on iki imam adına okunmasını emretmiş, ezana "eşhedu enne Aliyyen veliyyullah" ve "hayye ala hayri'l-amel" ibarelerinin eklenmesini emretmiş, aynı zamanda Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a çarşı pazarda lanet okunmasını zorunlu kılmıştır.” (Kaplan, 2008, s.192-193). “Bu durum gösteriyor ki artık İran'da devlet ve siyaset hayatında On İki İmam Şiiliği'nin bir daha gitmemek üzere yerleştiği tarihsel bir dönüm noktası olmuştur.” (Ocak, 2000, s.71). İran'da tablo bu şekilde Şiiliğe bürünmüşken Anadolu'da kalan Kızılbaş Türkmenler için durum daha farklı olmuştur. Kızılbaşlar "Sessizlik Dönemi" olarak adlandırılan bir döneme girerek bu süre zarfında yönetimden uzakta yaşamışlar, bazıları Bektaşiler ile olumlu ilişkiler içerisine girmiş, küçük bir kısmı da Sünni anlayışı benimsemiş, fakat genel çerçeve de bakacak olursak kendi kabuklarına çekilerek ve içlerindeki öfkenin de getirisiyle beraber tevella- teberra anlayışı içerisinde Sünni halkın içerisinde yaşamlarını idame ettirmişlerdir (Üzüm, 2002, s.550). Bu sıkışmışlık ile hem İran'da yayılan On İki İmam Şiiliğinden uzak kalmışlar hem de Anadolu'nun yaygın anlayışı Sünniliğe uzak kalmışlar ve kendi kimliklerini muhafaza ederek günümüze değin varlıklarını sürdürmüşlerdir (Bulut, 2021, s.170). Böyle kimlik sıkışması yaşayan toplumların en bariz özelliği kimliklerini kaybetmemek adına ona sınıksız sarılmak ve dış çevreden gelen her türlü saldırıya karşı muhafazakâr davranmaktadır.

Kızılbaş kavramına tarih boyunca yüklenen olumsuz çağrışımlardan ötürü bu isim 19.yüzyılda yerini Alevilik isimlendirmesine bırakmıştır. Artık Anadolu'da Sünniliğin dışındaki dini oluşumları ifade etmek için bir şemsiye kavram olarak Alevilik, çoğu zamanda Alevilik- Bektaşilik kavramı kullanılmaya başlanmıştır. “Türkiye'deki mevcut Aleviliğin tanımını yapmak gerekirse; Bektaşi kültürünün tesiri altında kalmış İslami bir inanışla, göçebe Türkmen kültürünün iç içe girmiş sentezidir denilebilir.” (Öz, 1997, s.169).

Aslında Bektaşilik ile Kızılbaşlık ya da Alevilik arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde özetlenebilir: “Alevi- Kızılbaş topluluklarında cemaatin bütün mensupları Alevidir ve Alevi doğulur, Bektaşilikte ise dışarıdan sonradan girme, intisab etme mevcuttur.” (Fırlalı, 2006, s.165). Fakat Alevilik Bektaşilikten ayrılamaz, ikisi de Türk halk İslam’ının yansımasıdır. Bu farklılıktan dolayı zamanla “her Alevi Bektaşî’dir fakat her Bektaşî Alevi güvence ve desteği sağlayarak onları tarikatlar içerisinde önemli bir konumda tutmuştur (Mélıkoff, 1999, s.17).

Olayların bu safhaya gelerek Türkmenlerin bu şekilde geri plana itilmesini ve küstürülmesini Fırlalı, Osmanlıdaki devşirme zihniyetine bağlamaktadır. Osmanlı kuruluşunda emeği geçen göçebe Türk unsuruna dayanmak yerine saraya köle olarak giren devşirmelere dayandığı için böyle bir durumun ortaya çıktığından bahsetmektedir (Fırlalı, 2006, s.169).

Fırlalı’nın bahsettiği durum aslında Osmanlı’nın son dönemlerini oldukça güzel özetlemektedir. Osmanlı Devleti göçebe Türkmenlerle kurulmuş bir devlet iken artık son zamanlarında Alevi- Bektaşî çevrelerin türlü türlü sebeplerden dolayı dışlanıp bertaraf edilmesi onların devlete karşı tavır almalarına sebebiyet vermiştir. Zaman zaman isyan hareketlerine karışmışlar fakat çoğunlukla içe kapanıp sessizlik dönemine gömülmüşlerdir. Fakat yıllar süren bu olaylar neticesinde bir millet bu şekilde ötelenmiş ve onları kapmayı bekleyen iç ve dış tehditlerin kucağına fırlatılmıştır.

1826 yılında “Vakayı Hayriye” diye isimlendirilen hadise ile birlikte Yeniçerilik ocağı kapatılmış, bu bağlamda Yeniçerilerin bağlı olduğu tarikat yapılanması olarak Bektaşilikte yasaklı ilan edilmiştir. Dedeleri derdest edilen, dergahları kapatılan Bektaşî zümreler bir dönem içinde olsa ciddi bir baskıya uğramışlardır.

Bu süreçte Bektaşiliğin önde gelenleri kendilerini Mevlevihanelerde ve mason teşkilatlarında kamufle etmiştir. Tanzimat sonrasına tekabül eden dönemde ortaya çıkan çeşitli grupların içerisinde faal olarak görev almışlardır. Yeni Osmanlı, Jön Türkler, İttihat ve Terakki, Kuvayı Milliye ve Cumhuriyet Alevi-Bektaşî çevrelerin öncü olarak katıldıkları gruplardandır (Öz, 2004, s.136-139).

Yeniçerilerin ve Bektaşiliğin kaldırılması onların tamamen yok olmasına sebep olmamıştır. Onlar başka ülkelerde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişler fakat Anadolu'da sular kolay kolay durulmadığından dolayı kendi hallerinde yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Bu dönemde siyasal güvene duyulan inançla Bektaşiler daha özgür hareket etmişlerdir. Almond ve Verba (1963), The Civic Culture isimli eserinde, siyasal güvenin köken olarak sosyal güvene dayandığını ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre bir toplumda siyasal güvenin niteliği, sosyal güvenin kaderine göre belirlenmektedir (Şener, 2020, s.9). Osmanlı'nın son dönemlerinde padişah değişiklikleriyle bazı ümitlenmeler yaşanmış mesela Sultan Abzülaziz tahta oturduğunda Bektaşilere iade-i itibar sağlamış, tarikat tekrar canlanmaya başlamış fakat sonrasında başa geçen Abdülhamid döneminde ise tekrar faaliyetleri kesintiye uğramıştır (Üzüm, 2017, s.72-73).

Öte yanda siyasi sebeplerden dolayı Kızılbaş zümrelerde ciddi bir takibe alınmıştır. Bunun neticesinde kendi içine kapanan Kızılbaş zümreler Cumhuriyet döneminin başlarına kadar sessizlik dönemini yaşamışlardır. Kızılbaşlar Cumhuriyet kurulana dek şehir merkezlerinden uzakta kendi içlerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Üzüm, 1997, s.278). Cumhuriyetin kurulmasına yardım etmişler, Kurtuluş Savaşında gereken mücadeleyi göstermişlerdir. Fakat Cumhuriyetin kurulması sonrasında tekke ve zaviyelerin kapatılması toplumsal olarak büyük travmalara sebebiyet vermiş, sosyo-kültürel ve dini açıdan toplum içerisinde bazı olumsuz durumlara neden olmuştur. 1950'li yıllara gelinceye kadar bazı isyan faaliyetleri zuhur ettiyse de bir başarı elde edememişlerdir.

Türkiye’de demokratik hayatın başladığı 1950’li yılların ardından Alevilerin modernite ile ilk temasları başlamıştır. Ekonomik sebeplerden ötürü köyden kentlere göçlerin başladığı bu dönemde, ülkede eğitim seviyesi artan Alevi gençleri kendi kültürlerini, gelenek ve göreneklerini sorgulamaya başlamışlar ve eğitim düzeyi düşük olan dedelerini beğenmemeye ve eleştirmeye başlamaktadırlar. Bunun akabinde Alevi inanç ve ibadetleri moderniteye yenik düşerek hızla çözülmeye başlamaktadır (Üzüm, 1997, s.278-279).

Siyasi düşüncelerine bakarsak eğer çeşitli partilere oy veren Aleviler sonrasında kendi partilerini kurarak ona Türkiye Birlik Partisi ismini vermişlerdir. Sonrasında daha çeşitli partiler kurma girişiminde bulunmuşlar, ancak yeterince başarı elde edememişlerdir. 1960’lı yıllarda siyasal İslam’ın güçlenmesiyle birlikte Alevi-Bektaşî zümreler laiklik adına hareket eden Cumhuriyet Halk Partisini bir bütün olarak desteklemeye başlamışlardır. 1980’li yılların ardından günümüz kadar devam eden süreçte kendi dernek ve cemevlerinde faaliyetlerini sürdürmektedirler (Üzüm, 2017, s.78-79).

SONUÇ

Toplumunu meydana getiren gruplar toplumsal yapının biçimlenmesinde ve toplumların karakterlerinin oturmasında önemli faktör olarak ortaya çıkmışlardır. Söz konusu grup üyelerinin en önemli rollerinden birisi de toplumun devamlılığının ve toplumsal yapının tesis edilmesi rolüdür. Grup üyelerinin her biri dahil olduğu toplumun değerlerini koruyarak toplumun devamlılığı noktasında fayda sağlamaktadır. Emeviler döneminde olduğu gibi diğer dönemlerde de yaşanan ayrıştırmalar, baskılar insanları ve toplumları kendi içine döndürerek ayrışmalarına sebep olmuştur. Ancak bu ayrıştırmalar bir adalet ve saygı mekanizması içerisinde olursa sağlıklı bir etkileşim

oluşturulabilir. Aleviler ve Sünniler de öz değerlerini topluma yükleyerek ancak farklı görüş ve inançlara saygı duyarak toplumsal bütünlüğü ve toplumsal devamlılığı tesis edebilirler. Geleneksel bir toplumsal yapısı olan Türk toplumunun üzerinde Alevilerin ve Sünnilerin önemli etkisi olmuştur. Malazgirt ile kapıların açıldığı Anadolu'da yaşayan eski inanış ve yaşayış biçimi kabul edilebilir mutlak manevi desteği olan aleviler sayesinde daha çabuk ve sağlıklı Türkleşmiş ve mslmanlaştırılmıştır. Dini inanç ve kültürlerini Orta Asya'dan bu yana taşıyan Aleviler ve Sünniler İslam'ı benimsemeye çalıştıkları dönemde dini inanç ve kültürlerini bütünleştirmişlerdir.

Alevi ve Sünniler arasında ilişki ve iletişime baktığımızda bazı dönemler sağlıksız bazı dönemlerde de sağlıklı bir iletişim ve etkileşim yaşanmıştır. Osmanlı Döneminde bu iletişimin pozitif yönde olduğu söylenemez. Yine Osmanlı Devleti ve Safevi Devletlerinin Anadolu'daki mücadeleleri Alevi ve Sünniler arasındaki ilişkileri büyük manda etkilemiştir. Alevi ve sünniler sosyal yaşamda ayrıldıkları gibi siyasi alanda da ayrışmışlardır. Aleviler daha çok sol görüşlü siyasi yapılanmalarda yer almışlar bunun neticesinde Marksist, Ateist, Komünist, Kızıllar gibi nitelendirmelere maruz kalmışlardır. Sünniler ise sağ görüşlü siyasi yapılanmalarda yer almışlar ve bunun sonucunda gerici, yobaz, şeriatçı ,lkc, milliyetçi gibi nitelendirmelere maruz kalmışlardır. Genele baktığımızda Alevi ve Sünni ayrışmasının esas sebebi siyasi hareket ve çıkarlar olmuştur. Geçmiş dönemlerde Alevi ve Sünniler arasındaki ilişkiler kati sınırlarla farklılık gösterse de günümüzde Alevi – Sünni arasındaki farklılığın geçmişe nazaran azaldığı görülmektedir. Esasına baktığımızda öz olarak aynı kaynaktan beslenen her iki yaşayış ve inanış biçimi özde aynı olmakla birlikte uygulamada farklılıklar yaşamıştır. Yapılan çalışmalara baktığımızda her iki toplum birbirine karşı önyargılı olmalarına rağmen aynı ortamda bulunmaktan, aynı okullara

gitmekten vazgeçmemişlerdir. Artık günümüzde Alevi-Sünni kız ve erkeklerin evlendiğini de düşünürsek eskisi gibi kesin sert çizgilerin olmadığını görürüz. Buda bize günümüzde bu ayrışmanın eskisi gibi olmadığını göstermektedir.

Destek/Finansman Bilgileri: Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu makale etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Bozkuş, M. (2010).. “Türklerin İslamiyet’i Kabulü ve Aleviliğin Türkler Arasında Yayılması”. Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü. ed. Halil İbrahim Bulut. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Bulut, H.İ. (2010). “Türklerin İslam’a Girmeden Önceki Müslümanların Tarihi”. Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü. ed. Halil İbrahim Bulut. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Bulut, H.İ.- Yıldız, H. (2021).Alevilik Bektaşilik: Tarihi, Dini, Sosyal ve Güncel Boyutlarıyla. Ankara: Bilay Yayınları.
- Eraslan, K. (1989) “Ahmed Yesevi”. TDV İslam Ansiklopedisi. C. 2. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Fığlalı, E.R. (2006). Türkiye’de Alevilik Bektaşilik. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları. Güngör, H. (2010). “İslam Öncesi Türklerde Din ve İnanışlar”. Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, D. (2008). “Şiiliğin İran Topraklarında Egemenliği: Safeviler Öncesi Arka Plan ve Safevi Dönemi Şiileştirme Politikaları”. Marife: Dini Araştırmalar Dergisi, 8/3, 183-203.

- Karakaya-A.S. (2015). Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık: Alevi Kaynaklarını, Tarihini ve Tarih yazımını Yeniden Düşünmek. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Melikoff, I. (1999). "Alevi-Bektaşiliğin Tarihi Kökenleri Bektaşî-Kızılbaş (Alevi) Bölünmesi ve neticeleri". Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ocak, A.Y. (1989). "Alevî". TDV İslam Ansiklopedisi. 2/368-369. İstanbul: TDV Yayınları.
- Ocak, A.Y. (2018). Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A.Y. (2000). "Babaîler İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış". Belleten 64/239, 129-160.
- Onat, H. (2019). "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine". İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı. ed. Hasan Onat - Sönmez Kutlu. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Öz, M. (1997). "İslam Mezhepleri Tarihi Açısından Anadolu Alevileri". Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Sempozyumu Tebliğleri. Ankara: Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Yayınları.
- Öz, B. (2004). "Hazreti Ali'den Mustafa Kemal'e Aleviliğin Tarihçesi". İstanbul: Can Yayınları.
- Şener, C. (1996). Benim Kâbem İnsandır. İstanbul: AD Yayıncılık.
- Şener, T. (2020). "Siyaset Medya ve Seçmen". Ankara: Nobel Bilimsel Eserler (https://www.academia.edu/45453227/Siyasal_G%C3%BCven)
- Uyar, M. (1999). "Safeviler Öncesi İran'da Tasavvuf ve Safevi Devletinin Ortaya Çıkışı". Akademik Araştırmalar Dergisi 1/3, 121-137.

- Üzüm, İ. (1997). Günümüz Aleviliği. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Üzüm, İ. (2002). "Kızılbaş". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C. 25. Ankara: TDV Yayınları.
- Üzüm, İ. (2017). Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik. İstanbul: TDV Yayınları.
- Üzüm, İ. (2019). "Hüseyn". TDV İslam Ansiklopedisi. 18/521-524. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yaman, A. (1998). Alevilik Nedir? İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, R. (2012). "Kızılbaşların (Alevîlerin) Gözünde Şah İsmail Kimdi?" II. Uluslararası Tarihten Bugüne Alevîlik Sempozyumu (23-24 Ekim 2010). ed. Aykan Erdemir vd. 85-98. Ankara: Cem Vakfı Ankara Şubesi.
- Yıldırım, R. (2018). Geleneksel Alevilik: İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Basım.
- Yürükoğlu, R. (1990). Okunacak En Büyük Kitap İnsandır: Tarihte ve Günümüzde Alevilik. İstanbul: Alev Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

1. Definition and History of Alevity

People with different structures in the society in terms of color, language, race and belief also lived in Anatolian lands in groups like Alevi and Sunni.

While the term Alevism emphasizes human love with its mystical aspect, it also includes a political definition in the general framework by emphasizing being a supporter of Hz. Ali.

"Alevism is a mystical thought and belief system which emerged with the mixing of Shiite views with Batinism that is originally represented by Bektashism and it is connected to the Isnaashariyya sect." (Yurukoglu , 1990, p.175). As a matter of fact, those who came through Hz. Ali, his sons Hasan and Hüseyin and Muhammed b. Hanafiyye, Ömer and Abbas were called Alawites. (January, 1989, p.368).

In the history of the caliphate which started with the death of the Prophet (SAAS), there was a disagreement since the election of the first caliph but it is seen that the naming of "al -Aleviyye" or "Shia'tu Ali" is used for the supporters who wanted Ali to come to the caliphate in the period that started with the murder of Hz. Osman in 656 where the most intense political conflicts occurred. (January, 1989, p.369).

The intensity of Islamization was urban, nomadic or semi-nomadic and as well as that Turkish-Arab, Turkish-Persian relations were determining factors here. (Ocak, 2018, p.61).

One of the concepts we encounter here is the definition of "Turkmen". This term has become a phrase that distinguishes nomadic Muslim Turks from settled Turks on the one hand and from nomadic Turks who have not accepted Islam on the other hand. (Fiğlalı , 2006, pp.70-71).

The Turkmen living at the far ends of the city center have more warrior like characteristics than the Turks living in the center. As a result of this situation, they were under the influence of their non-Sunni dervish fathers, who were far from the book/traditional Islam and had Alevi-Basic inclinations. Nomadic Turkmen were not interested in dervishes who defended and practiced Ahl al-Sunnah beliefs and views as much as the Turks living a settled life. (Yaman, 1998, p.39-41).

2. The Effect of Sufism and Sections on the İslamicization Process Of Turks

After İslam began to spread among Turks, it showed itself in two ways: The first is Sunni İslam, the İslam of the settled Turks in general and the other is non-Sunni İslam which is the understanding of İslam to which nomadic Turkmens who can't even read and write were adhered towards.

In the next process, the extension of nomadic İslam will be today's Alevism-Bektashism (January, 2019, pp.41-50).

The Vefaism sect is one of the formations of nomadic Turkmens in Anatolia. On the other hand, Kalenderism and Haydarism are structures based on mysticism, like many other sects. The common point of these sects was that they showed a relaxed attitude about worship and turned towards more to the praying practices of religion. From the end of the 12th century and the beginning of the 13th century, various branches of the Vefaism sect had the opportunity to spread to Anatolia and later on, they turned into one of the groups representing the main vein of the Kızılbaş (Karakaya, 2015, p.189-190).

The emergence of the name Kızılbaş in the period of Sheikh Haydar is as follows; Sheikh Haydar ordered his supporters to wear a red bork (head cover) with twelve slices, each of which represents an imam, and those who wore it were called Kızılbaş (Üzüm, 2019, pp.45-49).

The non-Sunni understanding of İslam, represented by Sufi -formed circles, took its final form as Bektashism in the 16th century.

3. Historically Flavi-Sunni Distinction

The Kızılbaş Turkmens, who were the supporters of Shah İsmail, the leader of the Safavids, were in a constant revolt against the Ottoman state. Shah Kulu (1511) and Nur Khalifa (1515) rebellions are some of the rebellions of the Kızılbaş against the Ottoman Empire. The most important events caused by this revolt is that while the struggle of Yavuz Sultan Selim and Shah İsmail, who were at the head of the Ottoman Empire at that time, was a power struggle, the course of the struggle suddenly turned into a Sunnism-Shia conflict. The Battle of Çaldıran (1514) which left its mark on histor, takes place between Yavuz and Shah İsmail, but before this war takes place, Yavuz issues various fatwas in order to gather supporters thus bringing the war to a religious ground. The effect and hatred of his war completely ignites the fuses of an identity war that has lasted for centuries.

Batini -Shiite understanding until the Chaldıran war has adopted the Shi'ism of the Twelve Imams with the influence of the Shiite ulama and the Shah who came to power (Üzüm, 2017, p.52).The Kızılbaş entered a period called the "Period of Silence" and lived away from the government during this period,

some of them had positive relations with the Bektashis, a small part of them adopted the Sunni understanding and continued their lives with the Sunni people in the understanding of tawla - teberra . (Grape, 2002, p.550). With this entrapment, they remained far from both the Twelve Imam Shi'ism, which spread in Iran and from Sunnism which is the widespread understanding of Islam in Anatolia and they continued their existence until today by preserving their own identity (Bulut, 2021, p.170).

There are some differences between Bektashism and Kızılbaş or Alevism. These can be summarized as follows: "In Alevi-Kızılbaş communities, all members of the community are Alevis and are born Alevis, while in Bektashism, there is a later entry and involvement from the outside ." (Fiğlalı, 2006, p.165).

After the establishment of the Republic, the closure of dervish lodges and zawiya caused great social traumas and some negative situations in the society in socio -cultural and religious terms. Although some rebellion activities occurred until the 1950s, they could not achieve any success.

If we look at their political views, Alevis who voted for various political parties later on established their own party and named it the Turkey Unity Party. After the 1980s, they continued their activities in their own associations and cemevis in a process that lasted until today (Üzüm, 2017, p.78-79).